

Мўғул татар қиссаси

14- қисм

[Ўзбекча – Uzbek – الأوزبكي]

АБУ АБДУЛЛОҲ аш-ШОШИЙ

Нашрга тайёрловчи: *Шамсиддин Дарғомий*

2012 - 1433

IslamHouse.com

﴿ قصة التتار - المغول ﴾

الحلقة الرابعة عشر

« باللغة الأوزبكية »

أبو عبد الله الشاشي

مراجعة: شمس الدين درغامي

2012 - 1433

IslamHouse.com

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим

Мўғул-татар қиссаси

Барча мақтовлар Оллоҳга хосдир. Унга ҳамду сано ва истиффорлар айтамыз, Ундан ёрдам сўраймыз, нафсларимиз ҳамда ёмон амалларимиздан паноҳ тилаймыз. Оллоҳ хидоят қилган кимсани адаштирувчи, адаштирган кимсани хидоят қилувчи йўқдир. Мен шериксиз, ягона Оллоҳдан ўзга илоҳ йўқ ва Муҳаммад унинг бандаси ва элчисидир, деб гувоҳлик бераман.

Ўтган суҳбатимизда:

- Халифанинг ўлими;
- Боғдод кутубхонасининг оқибати;
- Тарихда ислом кутубхоналарининг мунтазам талофат кўргани;
- Боғдодга ўт кўйилиши;
- Боғдод аҳлининг баъзиларини тирик қолдирилиши;
- Муаййиддин Алқамийнинг Боғдодга ҳоким қилиниши;
- Боғдод ағдарилишининг асорати каби мавзуларни зикр қилган эдик.

Баъзи мусулмон амирларнинг мўғулларга яқинлашуви

Ўтган суҳбатимизда мўғуллар кўли билан Ироқ ва Боғдоднинг забт этилиши, буюк шаҳар миллиондан ортик инсонларни йўқотиши, Боғдоддек буюк шаҳарнинг оёқости қилиниши ва ислом пойтахтидаги илм-фан, маданият ва тараққиёт манбаларини йўқ қилиниши каби буюк мусибатларни мусулмонлар бошларидан кечирганига гувоҳ бўлган эдик. Ироқнинг маҳв этилиши, мўғулларнинг ислом оламига босқинининг сўнгги бекати эмаслиги, балки уларнинг таъмалари ва қатлиомлари ислом ўлкаларининг янги худудларига давоми этиши кундек равшан эди.

Хулагу Боғдодни ер билан яксон қилгандан сўнг, Форсдаги Ҳамадонга отланди. Сўнгра Урмия кўли қирғоғида жойлашган Шоҳ қалъасига қараб юрди. Бу кўл Эроннинг шимоли-ғарбий томонида жойлашгандир. У бу қалъага Аббосийлар қасридан, мусулмонларнинг байтул молидан, тижоратчи ва мулкдорлардан талон-тарож қилиб тортиб олган катта бойликларни кўйди.

Хулагу Боғдод атрофига мўғул посбонларини кўйиб, ўзи эса янги ҳужум ҳақида фикр қилди. Бу босқин Сурия ерларига бўлишида шак-шубҳа йўқ. У Сурия минтақасини ўрганишга киришди. Хулагу бу минтақанинг заиф ва қувватли нукталарини ўрганишга

бел боғлаган чоғда, баъзи мусулмон амирлар унга дўстлик изхорини кучайтира бошладилар. Боғдоддаги миллионлаб мусулмонларнинг тўкилган қонлари қотмасидан бу амирлар мўғул кўмондони қонхўр Хулагу билан дўстлик ва иттифоқлик алоқаларини янгидан тиклаш мақсадида расмий делегациялар юборишга киришдилар. Бироқ бу амирлар ўз ҳамкорликларида қадр-қиймат топмадилар. Хулагу билан улар ўртаси осмон билан ер мисоли эди. Шунга қарамай, улар арзимаган нарсага эришиш мақсадида "йўқдан кўра бор" қабилда иш тутдилар. Энг камида Хулагунинг ёмонлигидан сақланиб қолишарди.

"Шубҳасиз ораларингизда (жангга чиқишдан) четда қоладиган, агар сизларга бирон мусибат етса, «Оллоҳ ёрлақаб улар билан бирга бўлмадим», (акс ҳолда ҳалок бўлур эдим) дейдиган кимсалар ҳам бор"¹

Улар Ироқ ва Боғдод ҳимоясида иштирок этмаганларига ич-ичларидан хурсанд бўлишар, голиб ким бўлишидан қатъий назар унга яқинлашишга шошилар эди. Ҳолбуки, бу амирлар ўз халқи олдида уларни уруш талофатларидан асраб қолган ҳокимлар қиёфасида кўриниш берар, аслида эса оташин оловга ҳозирланган ёғочлар мисоли эдилар,

¹ Нисо: 72

"Сўзлаганларида эса сўзларига (оҳангдор, фасоҳатли бўлгани учун берилиб) қулоқ солурсиз. (Лекин уларнинг диллари иймон ва яхшиликдан холи бўлгани учун) улар гўё (деворга) йўлаб қўйилган (чирик) ёғочларга ўхшайдилар"²

Бу турдаги амирларнинг саъй-ҳаракатларини қўллагувчи, ишларига баракотлар тилагувчи ва халқни уларга эргашишга ва қилган амаллари қандай бўлса ҳам ундан рози бўлишларига тарғиб этувчи уламолари бўлгани ажабланарли эмас. Бу "олимлар" "Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи ва саллам Худайбияда мушриклар билан сулҳ тузганларида, нима учун биз мўғуллар билан сулҳ тузмайлик? Набий саллоллоҳу алайҳи ва саллам Мадинада яҳудийлар билан аҳдлашган бўлсалар, нимага энди биз Боғдоддаги мўғуллар билан аҳдлашолмаймиз? Мўғуллар сулҳга мойил бўлиб турибди, зеро, Оллоҳ таоло шундай деган-ку:

"Агар улар сулҳга майл қилсалар, сиз ҳам унга мойил бўлинг ва Оллоҳга таваккул қилинг! Албатта, Унинг Ўзи эшитгувчи, билгувчидир"³

Мўғуллар сулҳ тузишга рози бўлса, келишув ва ҳамкорликни истасалар-у, биз эса, Раббимиз азза ва

² Мунофиқун: 4

³ Анфол: 61

жалланинг каломини эшитиб, билиб туриб, шариятга хилоф қилишни хоҳлаймизми?" – каби мисолларни бу амирларга суннати набавия ва куръондан келтириб берганида ҳам шубҳа йўқ. Оллоҳ таоло улар борасида шундай марҳамат қилади:

"Улардан яна бир гуруҳи борки, сизлар Китобдан (Тавротдан) бўлмаган нарсани Китобдан деб ўйлашингиз учун Таврот китобини тилларини бураб (бузиб-ўзгартириб) ўқийдилар ва Оллоҳнинг ҳузуридан келмаган (ўзларининг сўзларини) «Оллоҳнинг ҳузуридан келган», дейдилар. Улар билиб туриб Оллоҳ ҳақида ёлғон сўзлайдилар"⁴

"Саййидлари Ҳулагу"нинг ҳузурига у бизнинг ҳамкорлигимизни қабул этармикан? – деган саволларни ўзаро бир-бирларидан сўраган, ҳаяжон ва хавотирдан қалблари кўксларидан чиқиб кетгудек бўлиб, шошилганларича йўлга отланишди. Мосулнинг амири Бадруддин Луълу⁵, Туркиянинг маркази ва ғарб томони – Анадол минтақасидан амир Кай Ковус II ва амир Рукнуддин Қилич Арслон IV, Ҳимс амири Ашроф Айюбий, Дамашқ ва Ҳалаб амири Салоҳиддин Айюбийнинг невараси Носир Юсуфлар Ҳулағунинг ҳузурига бўйин эгиб келишди. Бу амирлар шимолий

⁴ Оли-Имрон: 78

⁵ Мақризий "ас-Сулуқ" (1/499 - бет)

Ироқ, Шом ва Туркия минтақаларининг катталари эди, бу эса Ҳулағунинг қаршисида ғов бўлиб турган муаммоларнинг ечими, шунингдек, ўша минтақаларнинг жангу-жадалсиз қўлга киритилиши эди.

Майяфариқин шаҳри камали

Ҳеч кутилмаганда Ҳулағунинг қаршисида бир муаммо пайдо бўлди, бу муаммо Айюбий амирларидан бири унга бўйсуннишдан бош тортгани етмагандай, охирги томчи қони қолғунича унга қарши жанг қилишга қарор қилгани эди. Ҳулағу уни бу минтақалардаги тинч-осудаликка раҳна солувчи шунчаки бир хунрез, деб эътибор қилди.

Ўз муруввати, кадри ва динини ҳимоя қилиш учун оёққа турган мусулмон амир Комил Муҳаммад Айюбий⁶ –раҳимахуллоҳ– эди. У ҳозирги Туркиянинг шарқи, Ван кўлининг ғарбида жойлашган Майяфариқин⁷ минтақасининг амири эди. Комил Муҳаммад Айюбий – раҳимахуллоҳ–нинг кўшини Туркиянинг шарқи ва шимол тарафдан Дажла ва Фурот дарёлари орасидаги жойларни ўз ичига олган Жазира минтақасини назорат қилар эди⁸. Бир сўз билан айтганда, амир Комил

⁶ Комил ибн Шиҳоб Ғозий ибн Одил. "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя".

⁷ Ҳозирги кунда Туркиянинг Диёрбакр минтақасидаги Силван шаҳридир.

⁸ Ғомидий "Жихадул-мамалик" докторлик рисоласи (75 - бет).

Муҳаммад Туркиянинг шарқи, Ироқнинг шимоли-ғарби ва Суриянинг шимоли-шарқига ҳоким эди.

Мўғуллар Боғдод қўрғонлари қаршисида турган вақтда амир Комил Муҳаммад Дамашққа Носир Юсуфнинг олдига йўл олди. У Боғдодга ёрдам бериш фикрини олға сурди. Мўғулларга қарши жиҳод қилишни, керак бўлса шу йўлда шаҳид бўлишни таклиф қилди. Нусратга эришмаган тақдирда ҳам азиз ҳолатда шаҳид бўлишни ихтиёр қилди. Дамашқ амири Носир Юсуф эса, қарор қабул қилиш замонида қўрқоқлиги, маънан заифлиги, ҳайрати, тараддуди сабаб зарур қарорни қабул қилишдан ожизлик қилди. Комил Муҳаммад Боғдод ишғол қилинганини эшитгунича Дамашқда қолиб кетди. Сўнгра Майяфариқинга қайтди⁹. Хуллас, Комил Муҳаммад бир ўзи яккаланиб қолди.

Ҳулагу Сурия ерларини босиб олишни истади, аммо у айна вақтда Комил Муҳаммад Айюбий – раҳимахуллоҳ–нинг қўл остида бўлган Жазира минтақасини босиб ўтмасдан ва шимолий Ироқдан юрмасдан бу мақсадига эриша олмасди. Шимолий Ироқнинг катта амирлари дини-ю, ватанига хоинлик қилиб, душманга бўйсуниб, Ҳулагунинг ишини қулайлаштирган бўлса-да, Майяфариқин амирлигини куч билан қайириб ўтиши лозим эди. Майяфариқин

⁹ Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (332 - бет).

шаҳри жуда ҳам мустаҳкам қўрғонли шаҳар бўлиб, Қора тоғлар тизими орасида жойлашган ва уни ишғол қилиш анчагина машаққатли эди. Ҳулагу бирон талофат кўрмасдан осонлик билан йўлни давом эттириш пайида бўлди.

Ҳулагу мусулмон амирни жиҳод фикридан чалғитиш ниятида, унинг атрофидаги барча амирлар қатори шартларсиз таслим бўлишга чакириб элчи йўллади. У ўзи ёлғиз мўғулларга қарши турган, қолганлар барчаси шармандаларча таслим бўлган эдилар. Ҳулагу илоннинг ёғини ялаган, айёрликда тулкини чангида қолдирадиган маккор эди. У мўғулни эмас, киссис (яъни поп) Ёкубий исмли насроний арабни элчи қилиб юборди. Бу элчи амир Комил Муҳаммадга Ҳулагунинг мақсадини, унинг куч қуввати-ю, қанчалар ваҳшийлигини чиройли суратда, амирнинг она тили, араб тилида мукамал баён қилиб бера олиши билан бирга, у насроний ҳам эди, бу эса мўғуллар насронийлар билан ҳам иттифоқчилик тузган деганини англатарди. Бу Комил Муҳаммад учун ўта хатарли бўлиб, муҳим стратегик аҳамият касб қилар эди. Чунки Майяфарикин амирлиги Туркиянинг шарқида жойлашган, шарқ ва шимоли-шарқдан мўғуллар билан иттифоқдош бўлган насроний Арманистон ва насроний Гурж мамлакати билан чегарадош эди.

Амир Комил Муҳаммад икки ўт орасида қолгани, агар элчини рад этса, худди кичик мусулмон оролчаси мисоли барча томондан улкан мунофиқ, мушрик ва насронийларнинг қуршовида қолиши турган гап эди. Яъни:

1. Шарқдан насроний Арманистон;
2. Шимоли-шарқдан насроний Грузия;
3. Жануби-шарқдан мўғуллар иттифоқчиси мусулмон Мосул;
4. Ғарбдан мўғулларга куллуқ қилиб турган Салжукий амирликлари амир Кай Ковус II ва амир Рукнуддин Қилич Арслон IV;
5. Жануби-ғарбдан Ҳалаб амири Носир Юсуф қуршовида эди.

Амир Комил Муҳаммадда бирор қутулиш йўли мавжуд эмасди, у хоҳ мусулмон ўлкалардан, хоҳ насронийлар томондан бўлсин, устига-устак мўғул қўшини Майяфариқин минтақасини қамал қилишга тайёр эди. Хуллас, у ўта хатарли ва қалтис ўринда турар эди. Бироқ Комил Муҳаммад Айюбий –раҳимахуллоҳ– насроний элчи қиссис Ёқубийни қўлга олди ва қатл қилди. Амир Комил Муҳаммад "элчига ўлим йўқ", қабилидаги қоидага хилоф иш қилиши билан, мусулмонларнинг қалбларини ўзининг темир тирноғи билан тимдалаётган қасос ўтини оз бўлса-да тин олдириш учун Ҳулагуга очикдан-очик уруш эълон

қилган эди. Қиссис Ёқубийнинг ўлдирилиши Хулағунинг таслим бўл! – деган буйруғига равшан жавоб эди. Хулағу Шомга амир Комил Муҳаммад ишини битирмасдан киролмаслигига кўзи етиб, бу ишга бошини котира бошлади.

У кўп ўйлаб ўтирмасдан катта кўшин ҳозирлади ва кўшиннинг бошига ўғли Ашмутни¹⁰ қўмондон этиб, у билан бирга Илка нойон ва Сунтойларни кўшиб Майяфариқинга сафарбар қилди¹¹. Ашмут катта мўғул лашкарини олиб, Мосулнинг амири Бадруддин Луълуъ ўз шаҳри дарвозаларини очиб бергандан сўнг, бевосита Майяфариқинга йўналди ва шаҳарни қуршаб олди. Сўнгра амир Комил Муҳаммадга элчи йўллади. Агар таслим бўлсанг, ўлимдан ҳамда юртингни вайрон қилинишидан сақлаб қоласан. Борди-ю, исён қилсанг, ўласан ва юртинг харобага айлантирилади, дея таҳдид қилди. Бироқ Комил Муҳаммад таслим бўлишга қаттиқ эътироз билдирди ва "Мен сизларнинг ширин сўзларингизга ҳаргиз алданмайман ҳамда мўғул кўшинидан зиғирча ҳам кўрқмайман. Модомики тирик

¹⁰ Юшумут.

¹¹ Рошидуддин "Жомиъут-таварих" (2 - жилд, 1 - қисм, 319 - бет), Ғомидий "Жихадул-мамалик" докторлик рисоласи (75 - бет).

эканман, сизлар билан жанг қиламан", – дея жавоб йўллади¹².

Бу вақтда икки мамлакат Арманистон ва Грузия қўшинлари шаҳарнинг шарқ томондан қамалга киришган эди. Бу шиддатли қуршовнинг бошланиши Боғдод вайрон қилинганидан 4 ойдан кейин, яъни 656 ҳ.с. ражаб ойида/ 1258 м.с. июл ойига тўғри келган эди.
(13 - х)

Қаҳрамон шаҳар қаттиқ қаршилик қилиш билан жонбозлик кўрсатди. Амир Комил Муҳаммад халқини собитқадамлик ва Оллоҳ йўлидаги жиходга тарғиб қилган ҳолда нодир суратдаги шижоатни гўё қайта тирилтирди. Дарҳақиқат, у нобакорлар даврида лаёқатли, кўрқоқлар замонида ҳақиқий довьорак, калта ва бефаҳмлар яшаб турган онда ақлли ва фаросатли киши эди. Амир Комил Муҳаммад халқининг руҳиятини кўтариш учун хазиналарида бор тилла, кумуш ва қиммат баҳо нарсаларини уларга тарқатиб, шаҳар мудофаасига ишлатди. Бутун Майяфариқин аҳли бирлашиб,

¹² Рошидуддин "Жомиъут-таварих" (2 - жилд, 1 - қисм, 319 - бет),
Ғомидий "Жихадул-мамалик" докторлик рисоласи (75 - бет).

юртларини вайрон қиламиз деб турган тажовузкор мўғулларга қарши жиҳод тадоригини кўрдилар¹³.

Майяфариқин шахри ҳар томондан аёвсиз қамалда турганда ёндош мусулмон амирликлари ёрдам қўлларини чўзишлари фарз эди, лекин ундай бўлмади. Уларга на қурол-аслаҳа, на озиқ-овқат ва на доридармон жўнатдилар. Майяфариқиндаги ака-ука, опа-сигил, ўғил-қиз, ота-оналари бўлмиш мусулмон биродарларини четга суриб, ўша пайтда ер юзида ўзини якка куч соҳиби, деб эътибор қилаётган мўғулларни эҳтиром қилишди.....

Майяфариқиннинг ёрдамсиз қолишининг сабаблари

Мусулмон амирларнинг хоинликларига кўз юмсақ, ислом ўлкалари Ҳалаб, Мосул, Туркия ва бошқалардаги омма муслмонларнинг қилмишларига безътибор бўлиш қийин иш. Бу халқлар қаерда эди? Уларнинг орасида Майяфариқиндаги мусулмонлар билан қон-қариндош бўлгани қанча-ю, борди-келди қилувчилари қанча эди? Амирлар кўриб турганимиздек разил ахлоқли бўлсалар, халққа нима бўлган эди? Исломиё биродарликни ҳисобга олмаганда ҳам, соғлом фитратнинг ўзи душман

¹³ Рошидуддин "Жомиъут-таварих" (2 - жилд, 1 - қисм, 320 - бет), Ибн Шаддод "ал-Иълоқ ал-Хотийро" (3 - жилд, 2 - қисм, 490 - бет), Ғомидий "Жиҳадул-мамалик" докторлик рисоласи (76 - бет).

куршовида турган қариндошларига озиқ-овқат, қурол ва дориларни етказиб туришларини такозо қиларди-ку! Нима учун бу минтақадаги ислом уммати жим турди? Ваҳолангки, улар нафақат дин ва ақийда, ҳатто қон ва насаб жиҳатдан оға-ини эдилар-ку!

Дарҳақиқат, халқлар лом, мим, демадилар, уларнинг сукутлари бир неча хатарли ишлардан дарак эди:

Биринчи: Халқлар ҳам ҳокимларидан кўп факр қилмас ҳамда –қандай сурат ва шаклда бўлмасин– дунё ҳаётига ўта муҳаббатли эдилар.

Иккинчи: Бу минтақалар халқларини давомли суратда туб моҳиятдан бурувчи амалиётлар, ўзларининг чиройли тарзда "тинчлик" сиёсатини юргизаётганлигини уларнинг онгларига сингдирувчи амирлар, вазирлар ва олимлар бор эди. Бу ҳокимлар дини, обрўси, ватани ва халқини, балки бутун мусулмонлар шаънини ҳимоя қилишга бел боғлаган амир Комил Муҳаммадни таъна тошларига кўмиб ташлаган бўлсалар ажабмас. Улардан: ўзи Комил Муҳаммад халқини уруш гирдобига солиб, юртини вайрон қилинишига сабаб бўлганидан кўра ўрнини бўшатгани яхши эмасмиди? Комил Муҳаммад қурол-аслаҳаларини топширганида муаммо ҳал бўларди, лекин у ер куррасидаги ҳукмрон давлат – мўғулларга қарши чикди-я! Бу хато Майяфариқин халқини тамоман қирилиб кетишидан бошқа нарсага олиб келмайди.

Хулагу Майяфарикига фақат Комил Муҳаммадни тахтдан олиш учун келаётгани ва унинг халқига адовати йўқлигини баён қилувчи мактуб йўллагани ҳам аниқ, деган сўзларни айтувчилари бўлганида шубҳа йўқ. Асл моҳиятдан узоқлаштирувчи амалиётлар халқнинг иштиёқини ўчириб, унинг муруъати ва ғурурини ўлдирган эди.

Учинчи: Халқдан гаплар, сўзлар, ҳужжату далилларга қаноат қилмаганларига қилич ва қамчи билан англатилар эди. Алҳол, бу минтақалар халқлари қаҳр ва зулм билан бошқариб турилар, ҳокимлар ва халқ бир-бирларини хуш кўрмас эди.

Бундай шароитларни кўриб, Майяфариқин амирлигининг том маънода қаттиқ душман қуршовида қолганлигини фаҳмлай оламиз. Шунингдек, бу минтақанинг атрофидаги ислом амирликларидан бирорта мусулмон ҳоким ёки халқ ҳаракат қилмаганидан, Майяфариқин халқини тирик ўликлар сафига қўшиб қўйсақ ҳам бўлаверади. Субҳаналлоҳ.

Майяфариқин камалида Носир Юсуф Айюбийнинг тугган ўрни

Мосулнинг ва Салжуқийларнинг амирларини виждонсизлиги ва шармандалигини биров тушундик ҳам

дейлик, Ҳалаб ва Дамашқнинг амири Носир Юсуф¹⁴ Айюбийникини тасаввур ҳам қилолмаймиз. Унинг Комил Муҳаммад билан дин, акийда ва кўшнилик алоқаларидан ташқари, ўта муҳим стратегик боғлиқликлари ҳам бор эди. Майяфариқин амирлиги Ҳалабнинг шимоли-шарқда жойлашган бўлиб, агар у ағдарилса, мўғулларнинг навбатдаги қадами Ҳалаб бўлиши турган гап эди. Устига-устак, бу амирларнинг иккаласи ҳам Айюбийлардан бўлиб, қон-қариндошлик алоқалари ҳам бор эди. Буюк қахрамон Салоҳуддин Айюбий –раҳимахуллоҳ– оламдан ўтганига атиги 70 йил бўлган эди. У киши –раҳимахуллоҳ– 589 х.с. да вафот этган эди. Унинг бу невараси Носир Юсуф қандай шармандаликка қўл уради экан? Унинг Майяфариқинга кўмаклашишдан ожизлик қилганини на шаръий ва на ақлий жиҳатдан оқлаб бўлади, субҳаналлоҳ,

"Яна сизлар (ҳали) билмайдиган нарсаларни ҳам яратур"¹⁵

Амир Комил Муҳаммад –раҳимахуллоҳ– Носир Юсуф Айюбийдан мўғуллар ва унинг иттифоқчилари насронийлар қуршовида қолиб, аҳволи қийинлашиб бораётган Майяфариқин халқига озиқ-овқат, қурол-аслаҳа ва дори-дармон юборишини сўради. Бироқ Носир

¹⁴ Носир Салоҳиддин Юсуф ибнул Азиз Муҳаммад ибн Абу Зоҳир. "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя".

¹⁵ Наҳл: 8

Юсуф иккиланмай, очикчасига мадад кўлини чўзишдан бош торди. Алҳол, у бор-бутини сотиб, эвазига мўғуллар аҳдлар ва бурчларга риюя қилмаслигини билгани ҳолда, уларнинг дўстлигини сотиб олган эди. Мўғуллар аҳдларига вафо қилди ҳам, дейлик, агарчи бутун дунёнинг хазиналарига эга бўлиш эвазига мусулмонларни душманларга топшириш, энг катта хоинлик эмасми? Афсуски, шундай бўлди ҳам....

Носир Юсуф билан Ҳулагунинг алоқасини ўзгариб қолиши

Носир Юсуф амир Комил Муҳаммадни ёрдамсиз кўйгани ва Майяфариқин қамалида иштирок этгани етмагандай, Боғдод ишғолида мўғулларга ёрдамга жўнатган ўғли Азизни Ҳулагунинг ҳузурига мактуб билан жўнатди¹⁶. Мактубда Мисрдаги Мамлуклар салтанатига ҳужум қилиши ва уни эгаллаши учун ундан мўғул армиясини ёрдамга жўнатишини илтимос қилган эди. Шундай даврда у Мисрга ҳужум қилишни Ҳулагудан сўраган эди! Субҳаналлоҳ. Дарвоқеъ, Носир Юсуф янги дўсти Ҳулагуга улкан совға-салом йўллашни ҳам унутмаган эди¹⁷. Лекин, субҳаналлоҳ,

¹⁶ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Нихоя" (17/386), Мақризий "ас-Сулук" (1/500 - бет).

¹⁷ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Нихоя" (17/386) Мақризий "ас-Сулук" (1/500 - бет).

"Ёмон макр-хийла эса фақат ўз эгаларини ўраб халок қилур"¹⁸

Хулагуга Носир Юсуфнинг ўзи келмасдан ўғли Азизни жўнатиши ёкмади, ҳолбуки, унинг ҳузурига барча амирларнинг ўзлари келишар эди. Устига-устак, Носир Юсуфнинг кучайиб бораётгани ва Хулагудан ўз ерларини янада кенгайтиришида кўмакчи бўлишини талаб қилаётгани уни ажаблантирди. Чунки Хулагу мутлоқ ўзидан ўзгани қаршисида бўлишини истамас эди. Хулагу ўзим сенинг юртингга бораман, деди. Бундан қурқувга тушган Носир Юсуф хотин, бола-чақасини Карак шаҳри¹⁹ га жўнатди²⁰. Мўғуллар Фуротдан ўтибди деган хабарни эшитган Дамашқ халқининг аксарияти қаттиқ кўрқувдан қаҳратон қиш бўлишига қарамасдан, Мисрга қараб кўчишди. Уларнинг кўпчилиги йўл асносида ўлиб кетишди, қолганлари талон-тарож қилинди²¹ ...

Хулагунинг мактуби

Хулагу ўша заҳоти ёзувчи югурдак мусулмон адибларини ҳузурига чорлади ва Носир Юсуфга жавоб

¹⁸ Фотир: 43

¹⁹ Урдуннинг ғарб томонида жойлашган шаҳар.

²⁰ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/386).

²¹ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/386).

ҳозирлади. У мактубда куйидагиларни сўзлади: "Оллоҳ таоло азиз китобида Сабаъ маликаси ҳақида:

"У айтди: «Аниқки подшоҳлар қачон бирон кишлоққа (бостириб) кирсалар уни вайрон этурлар, аҳолисининг обрў-эътиборлиларини эса ҳор-зор қилурлар. Уларнинг қилмиш-одатлари шудир"²² – деб ҳикоя қилганидек, биз ҳам Боғдодни Оллоҳнинг қиличи ила ишғол этиб, суворийларини қатл қилдик, биноларини вайрон айлаб, халқини асир олдик. Унинг халифасини тутиб келиб, баъзи калималарни, яъни хазина ва сир-асрорлари ҳақида сўрасак, ёлғон сўзлади. Сўнгра уни надомат олди ва йўқ қилишимизга лойиқ бўлди. Дарҳақиқат, халифа нафис бойликларни жамлаган разил инсон эди, мол-мулк тўплаган-у, рижолларни эътибордан четда қолдирган эди. Унинг номи-ю, қадри баланд эди. Биз эса, Оллоҳдан тўқислик ва мукамалликдан паноҳ сўраймиз! –Ҳулагу тақводорликнинг юқори манзилатида гўё!–.

Бу мактубим қўлингга теккани он, одамларинг, мол-мулкинг ва суворийларинг билан ер куррасининг султони "Шоҳаншоҳ", "Рўйизамин" нинг тоатиға шошил! Оллоҳ таоло улуғ китобида:

²² Намл: 34

"Инсон учун фақат ўзи қилган ҳаракатигина бўлур (яъни ўзгаларнинг қилган яхши амалларидан унга бирон фойда етмас). Унинг қилган саъй-ҳаракати эса яқинда (Қиёмат кунида) кўринур. Сўнгра у (ўша саъй-ҳаракати учун) тўла-тўқис жазо-мукофот олур"²³ – деб айтганидек, унинг (яъни Шоҳаншоҳнинг) ёмонлигидан эҳтиёт бўл-да, яхшилигига эришгин! Шунингдек, бизнинг элчимизни ҳузурингда ушлаб турма,

"Сўнгра яхшилик билан сақлаш ёки чиройли суратда ажрашиш (лозим)"²⁴

Бизга келган хабарларга қараганда, Шом ва бошқа жойлардаги тижоратчилар мўғулларнинг шаҳар дарвозалари қаршисида турганидан хабар топиб, мол-мулклари ва хотинларини олиб, уруш бўлаётган ерлардан узокқа Карвон саройга (мўғуллар ўз тилларида Мисрни шундай атарди)²⁵ кетганмиш.... Агар улар тоғларда бўлсалар, тоғларни супуриб ташлаймиз. Агар ерда бўлсалар, ерни ўпириб юборамиз. Гапнинг лўндаси, қочганлар учун нажот йўқ. Зеро, шундринг ва сувдек

²³ Нажм: 39, 41

²⁴ Бақара: 229

²⁵ Макризий "ас-Сулук" (1/506 - бет).

оддий нарсалар-да меникидир. Ҳайбатимиздан шерлар кўрқади, амир-у вазирлар чангалимиздадир"²⁶.

Бу мактубни ўқиб Носир Юсуфнинг юраги ёрилаёзди. У Ҳулагунинг мақсадини яхши англаган эди. Ҳулагу унинг мукамал тарзда таслим бўлиши талабида эди. Унга халқи ва тижоратчилардан қочиб кетганларнинг пайига тушишини, Аббосийлар халифасининг оқибати нима бўлганлигини хабарини бериб, сен ҳам мол-мулкингни таслим қилмасдан, яшириб юрмагин! Борди-ю, шундай қилсанг, халифанинг куни бошингга тушмасин яна, дегани эди. Бундан сўнг, у учун нима чора қолган эди? Мол-мулк ва султонлик муҳаббати Носир Юсуфнинг қонида жўш урар, шу юздангина мўғул хонига куллуқ қилиб, у билан дўстлашган эди. Энди эса Ҳулагу унга: Қани, зудлик билан ёнимга кел, дунёни фақат менгина тақсим қиламан. Агар келмасанг, Аббосийлар халифасининг кунини сенинг ҳам бошингга соламан, деяётган эди.....

Бундан сўнг Носир Юсуф қандай қарорга келди? Унинг қарори нима эди? Амир Комил Муҳаммадни ва Майяфариқин халқини қандай кунлар кутиб турибди? Бу каби саволларга келажак дарсларимизда жавоб топамиз, иншааллоҳ.

²⁶ Мақризий "ас-Сулуқ" (1/506 - бет), Суютий "Тарихул Ҳулафо" (473, 474 - бет).

Валлоҳу таъала аълам....

Вассаламу алайкум ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ.